

peculiarities of interrelation among the human spiritual development and its the adulthood entrance crisis are analyzed.

The author argues that development is the process of qualitative and quantitative changes. It is characterized as complicated, uneven, intermittent and having stable as well as crisis periods.

The crisis is the main, crucial moment when future new formations of the stable period is laid. Much attention is given to the theoretical analysis of the spiritual development of personality as an important component of personality development.

The author has made the attempt to describe the main popular scientific views on the particular qualities of spiritual development of personality, its components, signs, and causes. The main objective is to investigate the age limits of spiritual development, its becoming in ontogenesis, and its position in the adulthood entrance crisis.

According to the article, age crises are highly significant in personality formation. A crisis is the start of personality changes. Therefore, the author stresses the importance of age for crises. The fact that the adulthood entrance crisis is very important for spiritual development of personality is stressed.

In conclusion, the author points out that the conducted theoretical analysis will allow for experimental research of the spiritual development of personality in the adulthood entrance crisis.

Keywords: spirituality, development, spiritual development, normative (age) crisis, entering the adulthood crisis.

Відомості про автора:

Донець Світлана Іванівна – аспірантка кафедри психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, м. Глухів, Україна, svetikdonets@gmail.com

Information about the author:

Donets Svitlana Ivanivna – graduate student of the department of psychology of Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv national pedagogical university, Hlukhiv, Ukraine, svetikdonets@gmail.com

Статтю подано до друку 28.09.2018.

УДК: 159.942:305

© О. О. Лелюх-Степанчук, 2018

О. О. Лелюх-Степанчук (м. Київ)

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ

Лелюх-Степанчук О. О. Гендерні особливості розвитку емоційного інтелекту особистості. Стаття присвячена проблемі гендерних особливостей емоційного інтелекту особистості. Обґрунтовано основні теоретичні підходи особливостей прояву та переживання емоцій чоловіками та жінками. Проаналізовано вплив соціуму на розвиток і формування фемінних та маскулінних ролей. Доведено існування стереотипних уявлень щодо особливостей переживання емоцій особами різної статі. Стаття містить аналіз досліджень даного феномена.

Ключові слова: гендер, емоції, емоційний інтелект, емпатія, емоційні стани особистості, алекситимія.

Постановка проблеми. В системі міжособистісних стосунків особистості з соціумом виникає і розвивається складна сукупність почуттів, які характеризують її як соціалізовану особистість. В залежності від прояву різних сторін емоцій, вона по-різному себе поводить з оточуючими. Розвиток емоційної культури особистості є однією із актуальних проблем сучасної психології.

Чоловіки та жінки схильні по-різному проявляти свої емоції, поводити себе в тих чи інших ситуаціях, реагувати на ситуацію що склалася, а це у деяких випадках породжує непорозуміння між ними, створює відкриті та приховані конфліктні ситуації, вносить дисонанс у стосунки між ними, а також формує внутрішньоособистісні конфлікти, які можуть негативно вплинути на подальший розвиток особистості.

Метою нашої статті є теоретичний аналіз проблеми гендерних особливостей емоційного інтелекту.

Виклад основного матеріалу. Відомості про гендерні відмінності в сфері емоційного інтелекту є досить суперечливими. Так, Ш. Берн вказує на незначність відмінностей в емоційній сфері між особами чоловічої і жіночої статі, зокрема сила пережитих емоцій у представників обох гендерів однакова, різним є лише ступінь їх зовнішнього вираження. Вчений зазначає, що на ідентифікацію власних переживань значною мірою впливають гендерні стереотипи. Так, в ситуаціях, які сприяють виникненню гніву, наприклад, в умовах зради або критики, чоловіки реагують проявами агресії, і, навпаки, жінки схильні говорити, що в даних ситуаціях вони відчували б себе засмученими, скривдженими або розчарованими. Відмінності в емпатії виявляються тільки в тому випадку, якщо випробовувані-чоловіки повинні повідомити, наскільки емпатійними вони прагнуть бути [4]. Цікавим є те, що в подібних дослідженнях, описаних Д. Гоулманом, у чоловіків та жінок при всій відмінності їх емоційної експресії спостерігалися однакові фізіологічні реакції [13].

М. Хорошун стверджує, що гендерні відмінності в рівні емоційного інтелекту в цілому і окремих його компонентів виявляються вже в дитячому та підлітковому віці. У дослідженні, проведеному вченим, було виявлено, що дівчатка 4 - 5 років краще розуміють емоційні стани людей і більш точні в мімічних і пантомимических проявах при демонстрації заданої емоції, ніж хлопчики того ж віку [12].

Досліджуючи емоційні стани особистості, Г. Бреслав та Є. Ільїн зазначають, що розуміння (осмислення) емоцій переважає у осіб жіночої статі. Жінки, в порівнянні з чоловіками, виявляють більші здібності в ідентифікації інформації по лицьовій експресії та інших невербальних ознаках. Вчені припускають, що це пов'язано з тим, що у жінок частина мозку, яка відповідає за процеси, пов'язані з розумінням емоційної інформації, більша, ніж у чоловіків. Вони наголошують на тому, що дівчата, починаючи з підліткового віку, виявляють більш виражену тенденцію до проявів депресії і смутку, сорому, страху і тривоги, ніж представники чоловічої статі [3; 7]. Є. Ільїн стверджує, що чоловіки і жінки відрізняються за якістю вираження певних емоцій: «...те, що «пристойно» для жінок (плакати, бути сентиментальними, боятися тощо), «непристойно» для чоловіків, і навпаки, те, що «пристойно» для чоловіків (проявляти гнів і агресію), «непристойно» для жінок» [7, с.106]. Вчений відзначає, що жінки більш усміхнені та схильні до емпатії, ніж чоловіки [7].

Чоловіки і жінки з різною інтенсивністю та способами проявляють свої емоції. У ряді досліджень (Г. Бреслава та К. Суханова) показана велика експресивність осіб жіночої статі незалежно від їх віку, водночас жінки виявляють емоційнішу поведінку в жіночих групах, ніж у змішаних [3; 10]. На думку Д. Гоулмана, відмінності в інтенсивності вираження емоцій можуть бути пов'язані з тим, що у жінок лицьова активність в цілому розвиненіша, ніж у чоловіків [13]. Г. Бреслав наголошує, що слід враховувати і той факт, що чоловіки в межах своєї традиційної статевої ролі схильні до «обмежувальної емоційності» - мінімізації емоційної експресії [3].

Д. Гоулман також зазначав, що жінки різноманітніше виражають свої емоції, ніж чоловіки. Вчений пояснює це тим, що у жінок здатність до вербалізації емоцій формується раніше і розвивається швидше, ніж у осіб чоловічої статі. Він наводить приклад дослідження еволюції емоційної експресії на виразі емоції гніву. Цікаво, що у віці до 10 років хлопчики і дівчатка

істотно не відрізняються в проявах агресії: під час переживання емоції гніву ті, й інші демонструють фізичну агресію. Однак до 13 років дівчатка набувають ряд ефективних умінь в тактиці вербального і невербального вираження емоцій, а більшість хлопчиків, продовжують проявляти свій гнів за допомогою фізичних дій. Надалі у представників чоловічої статі переважає пряма агресія (фізична і вербальна), у жінок - непряма, або «агресія взаємин» (поширення чуток) [13].

Т. Говорун та О. Кікінеджи, відзначають, що емоційну чутливість, сенситивність жінок до психологічного стану іншої людини вважають класичними фемінними, а емоційну стриманість чоловіків – маскулінною властивістю властивостями. Уявлення що чоловіки є емоційно-глухими індивідами, породжене стереотипом. Проте традиційне виховання, стерео типізована соціалізація розвиває у них так звану «нормативну чоловічу алекситимію», тобто нездатність розуміти емоційні відтінки взаємин. Спорідненою з емоційною чуйністю є емпатійність і пов'язана з нею схильність опікати, доглядати когось, яку вважають органічно жіночою якістю, успадкованою від інстинктивної природи жінки-матері. Різниця у вимірах статевих відмінностей емпатійної поведінки між жінками і чоловіками незначна, це означає, що типову ознаку фемінної ролі поділяють як жінки, так і чоловіки [6].

Цікаві висновки зробив Г. Бреслав. Вчений наголошує, що гендерні стереотипи обмежують вираз емоцій, «не властивих» представникам певної статі. Для чоловіків відкритий прояв емоцій в ряді випадків може обернутися насмішками та ганьбою. Прояви печалі, депресії, страху і таких соціальних емоцій, як сором і збентеження, розглядаються вченим як «не чоловічі». Чоловіки, що проявляють подібні емоції, оцінюються негативніше в порівнянні з жінками, їх не схильні втішати в цих випадках, як це прийнято по відношенню до жінок. Вираз гніву і агресії, навпаки, вважається прийнятним для чоловіків, але не для жінок. Агресивні хлопчики оцінюються як привабливіші, ніж неагресивні, в той час як агресивні дівчатка – як менш привабливі і зазвичай вони мають проблем у взаєминах з широким колом однолітками. У ситуації конфлікту чоловіки в більшій мірі схильні до зовнішньої агресії, в той час як жінки - до аутоагресії (до самозвинувачення) [3].

В межах цього питання П. Симонов говорить, що агресивна поведінка відповідно до стереотипних уявлень про гендерні ролі, навпаки, абсолютно не прийнятна у осіб жіночої статі. Вчений це пояснює тим, що в сфері сімейних взаємин продуктивнішою стратегією поведінки є прояв позитивних емоцій і контроль зовнішніх проявів агресії. Заохочуючи до вираження таких емоційних явищ як теплота, життєрадісність, вразливість, і, навпаки, заперечуючи прояви гніву і агресії, жінки, швидше за все, будуть успішно виконувати свої соціальні ролі, виховуючи дітей та бережучи домашній затишок. Така позиція жінки у стосунках спонукає її до уважного розпізнаванню емоцій інших людей [11].

Дані досліджень Г. Бреслава та І. Андрєєвої показують, що чоловіки і жінки відрізняються в поясненні причин емоційних спалахів, особливо інтенсивних переживань гніву і печалі. Наприклад, представники чоловічої і жіночої статі вказують на різні детермінанти таких емоцій, як гнів, страх або печаль. Чоловікам властиво шукати причини емоцій в міжособистісних ситуаціях, в той час як жінки схильні бачити їх в особистих відносинах або в настрої. Якщо чоловік зазнає поразки, він пояснює це зовнішніми причинами (відсутністю можливостей, недостатньою підтримкою керівництва), тоді як жінки зазвичай шукають причини невдач у собі [2; 3].

Згідно досліджень Д. Гоулмана та Г. Бреслава, чоловіки в цілому більш стримані в проявах симпатії, печалі і дистресу, жінки – в проявах сексуальності, гніву і агресії. Вчені пояснюють це тим, що причини описаних вище відмінностей є в більшій мірі соціальними, ніж біологічними. Патерни емоційних відмінностей серед дорослих чоловіків і жінок детерміновані

підходом у вихованні дітей. Батьки вимагають, щоб хлопчики контролювали свої емоції, водночас у відносинах з дівчатками підкреслюється емоційна відкритість. Потреба осіб жіночої статі до обговорення своїх емоцій, яка з'являється в ранньому дитинстві, зберігається на досить стійкому рівні і в подальшому [3; 13]. Дорослішаючи, дівчата вірять в те, що від них вимагається висловлювати позитивні емоції по відношенню до інших людей, в іншому випадку навколишні будуть їх засуджувати. Чоловіки в аналогічних ситуаціях не очікують подібних наслідків [3].

Згідно з дослідженнями Г. Орме, незважаючи на відсутність відмінностей між чоловіками і жінками за середнім значенням загального рівня EQ (коефіцієнта емоційності), жінки виявляють вищий рівень у міжособистісних показниках емоційного інтелекту (емоційності, міжособистісних відносин, соціальної відповідальності). У чоловіків переважають внутрішньоособистісні показники (самоствердження, здатність відстоювати свої права), здатність до управління стресом (стресостійкість, контроль імпульсивності) і адаптованість (визначення правдоподібності, рішення проблем) [8].

Згідно з результатами досліджень І. Андрєєвої, у осіб юнацького віку не виявлено гендерних відмінностей у показниках емоційного інтелекту, однак виявлено розбіжності у вираженості його окремих компонентів. Так, у дівчат, на відміну від юнаків, має місце переважаюча емпатія, розпізнавання емоцій інших людей, розуміння емоцій в цілому. У юнаків, на відміну від дівчат, домінує внутрішньоособистісний емоційний інтелект і його компонент «контроль експресії». Вчена припускає, що оскільки дані відмінності в рівні окремих показників емоційного інтелекту не впливають на рівень емоційного інтелекту в цілому, то має місце компенсація емоційних здібностей. Дослідниця також зазначає, що у дівчат загальний рівень емоційного інтелекту насамперед пов'язаний, з когнітивними процесами розуміння і осмислення емоцій, у юнаків – в більшій мірі з якістю міжособистісних зв'язків. І Андрєєва наводить результати дослідженням, проведеного в США та Угорщині, згідно з яким особи обох гендерів вважають, що жінки охочіше діляться своїми почуттями, ніж чоловіки. У той же час чоловіки найбільш відверті в дружбі з жінками. Вчена пояснює це тим, що імовірно побоювання з приводу невідповідності гендерної ролі у чоловіків найбільш сильні в оточенні представників своєї статі [2].

Цікавим видається виявлений І. Андрєєвою факт: у дівчат з підвищенням рівня розуміння чужих емоцій через експресію пов'язано зниження частоти переживання емоції радості і підвищення частоти переживання горя. Це дозволяє припустити, що співпереживання проявляється у них, насамперед, як співчуття. Іншими словами, дівчата використовують свої емоційні здібності, щоб розділити з іншими людьми їх негативні переживання і, тим самим, знизити інтенсивність їх прояву.

Вчена говорить, що неусвідомлені прагнення батьків підготувати дітей до виконання відповідних гендерних ролей формують відмінності в соціалізації дівчаток і хлопчиків. Конкуренція в соціальній сфері вимагає від чоловіка вміння регулювати власне збудження, обмежувати вираз «не чоловічих» емоцій і, тим самим, не демонструвати власні слабкості. В умовах конкурентної боротьби в разі необхідності допустимий агресивний тиск – звідси соціальний «дозвіл» для чоловіків на вираз гніву. Заохочення хлопчиків до проявів агресії і гніву, заборона на вираження печалі, тривоги і вразливості готують їх до ролі конкурентоспроможних членів соціальної взаємодії, що прагнуть до індивідуальних досягнень, влади, статусу [1].

М. Ярчак звертає увагу на те, що у життєвому побуті панує усталена думка про наявність у жінок так званого «емоційного мислення», яке впливає на діяльність. Це значить, що жінки схильні реагувати навіть на серйозні ситуації не раціонально, а емоційно. Водночас реакція визначається не стільки змістом того на що реагують, скільки ставленням, яке склалося до даної ситуації. Вчений називає таку реакцію мимовільною і неконструктивною [5].

Т. Березовська і М. Пономарьова у своїх роботах зазначають, що у підлітковому віці вже виявляються гендерні відмінності в сфері обробки емоційної інформації. Так, сучасні дівчатка краще, ніж хлопчики, регулюють і контролюють свої почуття, краще їх вербалізують, мають багатий тезаурус для опису емоційних станів, у них розвиненіші здібності до емпатії [5; 9].

Н. Айзенберг і її колеги пов'язують велику емпатійність дівчат 10-12 років з їх моральним розвитком який виявляється раніше, ніж у хлопців. Велику схильність до емпатії жінок в порівнянні з чоловіками пояснюють їх гендерними ролями, а також відповідним стилем виховання дітей. Вчені припускають, що ігри дівчаток з ляльками розвивають емпатію, чого не можна сказати про традиційні ігри хлопчиків. Внаслідок цього досвід емпатійної чуйності чоловіків значно менший, тому вони просто не знають, як реагувати на емоційний дискомфорт іншої людини [14].

Висновки. Аналіз психологічної літератури засвідчив, що у суспільстві часто зустрічається односторонній підхід до соціалізації дівчаток і хлопчиків, який призводить до поділу всіх емоцій на «чоловічі» та «жіночі». Зазначається, що особи, які виявляють емоції притаманні протилежній статі, сприймаються негативно іншими. Прояви печалі, депресії, страху і таких соціальних емоцій як сором і збентеження, розглядаються як «жіночі». Чоловіки, що проявляють подібні емоції, оцінюються негативно в порівнянні з жінками, їх не схильні втішати, як це прийнято у відношенні до жінок. Вираз гніву і агресії, навпаки, вважається прийнятним для чоловіків, але не для жінок. Агресивні хлопчики оцінюються як привабливі та компетентні, водночас агресивні дівчинки сприймаються негативно, вони зазвичай зустрічаються з широким колом проблем у взаєминах з однолітками. У ситуації конфлікту чоловіки в більшій мірі схильні до зовнішньої агресії, в той час як жінки - до аутоагресії (до самозвинувачення).

Вивчення різних поглядів на проблему гендерних особливостей емоційного інтелекту особистості виявило те, що в цілому і чоловіки, і жінки схильні до вираження позитивних почуттів і емоцій, оскільки це сприяє гармонізації міжособистісних відносин і заохочується соціокультурними нормами спілкування. Вираз негативних почуттів і емоцій, навпаки, зведено до мінімуму і направлено на найближчих людей. При цьому чоловіки і жінки висловлюють емоції з різною інтенсивністю і різними способами. У ряді досліджень показана велика експресивність осіб жіночої статі незалежно від віку. Чоловіки виявляються нездатними проявити такі необхідні у стосунках і в сімейному спілкуванні почуття, як ніжність, теплоту; вони не допускають в сферу свідомості страх і сором. Жінки виявляються позбавленими можливості адекватно усвідомити і висловити агресію та гнів, вони змушені гальмувати прояви сексуальності. В тому і в іншому випадку суспільство вимагає контролю певних емоцій, який здійснюється далеко не безпечним для здоров'я і взаємин способом – через їх придушення.

Під час обговорення гендерних відмінностей у вираженні емоцій слід враховувати, що чоловіки в межах своєї традиційної статевої ролі схильні до «обмежувальної емоційності» - контролю та мінімізації емоційної експресії.

Отже, дані про гендерні відмінності емоційного інтелекту в цілому досить суперечливі. Якщо говорити про вираженість його структурних компонентів, то у жінок в порівнянні з чоловіками переважає розуміння емоцій. Чоловіки і жінки в рівній мірі переживають ті чи інші події, демонструють ідентичні фізіологічні реакції. Однак вони по-різному, у відповідності зі своєю гендерної роллю, пояснюють причини емоцій. Вираз тих чи інших емоцій у представників жіночої або чоловічої статі, як і їх регуляція, багато в чому обумовлені впливом гендерних норм, які формуються шляхом виховання.

Незважаючи на те, що проблема емоційного інтелекту особистості має практичну значущість, вона на сьогоднішній день залишається недостатньо вивченою, як у теоретичному, так і у експериментальному планах, а тому вимагає подальших досліджень.

Література

1. Андреева И.Н. Гендерные различия в структуре эмоционального интеллекта у студентов / И.Н. Андреева // Женщина. Образование. Демократия: материалы 7-ой международн. междисциплинарной научно-практ. конф., Минск, 10-11 декабря 2004 г. / ЖИ «ЭНВИЛА»; редкол.: Черепанова Л.А. [и др.] – Минск, 2004. – С. 282-285.
2. Андреева И.Н. Взаимосвязь эмоционального интеллекта и тезауруса эмоциональных переживаний в юношеском возрасте / И.Н. Андреева // Психология и современное общество: взаимодействие как путь взаиморазвития: материалы международн. научно-практ. конф., Санкт-Петербург, 28-29 апреля 2006 года / СПбИУиП; редкол. В.Н. Дежкин [и др.] – Ч.1– СПб, 2006.– С. 17-21
3. Бреслав Г.М. Психология эмоций / Г.М. Бреслав. – М.: Смысл; Издательский центр «Академия», 2004. – 544 с.
4. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. – СПб.: «прайм –Еврознак», 2001. – 320 с.
5. Березовская Т. Эмоциональное развитие старшеклассников в детском театральном объединении (гендерный аспект) / Т. Березовская // Женщина. Образование. Демократия: материалы 5-ой международной междисциплинарной научно-практической конференции 6-7 ноября 2002 г., г. Минск. – Минск, 2003. – С. 196-198.
6. Говорун Т. В., Кікінеджі О. М. Гендерна психологія: Навчальний посібник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.
7. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2006. – 544 с. – (Серия «Мастера психологии»).
8. Орме Г. Эмоциональное мышление как инструмент достижения успеха / Г. Орме. – М: «КСП+», 2003. – 272 с.
9. Пономарёва М. Гендерные особенности развития эмпатии в юношеском возрасте / М. Пономарёва // Женщина. Образование. Демократия: материалы 5-ой международной междисциплинарной научно-практической конференции, 6-7 ноября 2002 г., г. Минск. – Минск, 2003. – С. 247-249.
10. Суханова К.Н. Гендерные проблемы эмоций / К.Н. Суханова // Психология XXI века: тезисы междунар. научно-практ. конф. студ. и аспирантов, 12-14 апреля 2001 г.; под ред. А.А. Крылова. – СПб: Изд-во Санкт-Петерб. ун-та, 2001. – С.257-258.
11. Симонов П.В. Эмоциональный мозг / П.В. Симонов; отв. ред.Э.А. Асратян. – М.: Наука, 1981. – 216 с.
12. Хорошун М.Э. Развитие эмоциональной компетентности мальчиков и девочек 4 – 5 лет / М.Э. Хорошун // Психология XXI века: тез. междунар. науч.-практ. конф. студ. и аспирантов, Санкт-Петербург, 22 – 24 апр. 2005 г.; под ред. Б.В. Чеснокова. – СПб.: Изд-во Санкт-Петерб. ун-та, 2005. – С. 293 – 296.
13. Goleman D. Sex roles reign powerful as ever in the emotions / D. Goleman // The New York Times, August, 23, 1988. Copyright. 1988 by The New York Times Company. Reprinted by permission.
14. Eisenberg N. The developments of prosocial values // N. Eisenberg // Social and moral values: Individual and social perspectives. – Hillsdale N.Y., 1989.

Транслітераційний переклад літературних джерел

1. Andreeva Y.N. (2004) Hendernye razlychyia v strukture emotsyonalnoho yntellekta u studentov [Gender differences in the structure of emotional intelligence among students] Zhenshchyna. Obrazovanye. Demokratyia: materyaly 7-oi mezhdunarodn. mezhdytsyplynarnoi nauchno-prakt. konf., Mynsk, 10-11 dekabria 2004 h.

2. *Andreeva Y.N.* (2006) Vzaymosviaz emotsyonalnogo yntellekta y tezaurusu emotsyonalnykh perezhyvani v yunosheskom vozraste [Interrelation of emotional intelligence and thesaurus of emotional experiences in adolescence] *Psykholohyia y sovremennoe obshchestvo: vzaymodeistvye kak put vzaymorazvytyia: materyaly mezhdunarodn. nauchno-prakt. konf., Sankt-Peterburh, 28-29 apreliya 2006 h.*
3. *Breslav H.M.* (2004) *Psykholohyia emotsyi* [Psychology of emotions] «Akademyia».
4. *Bern Sh.* (2001) *Hendernaia psykhologhyia* [Gender Psychology] «Praim –Evroznak».
5. *Berezovskaia T.* (2002) *Emotsyonalnoe razvytye starsheklassnykov v detskom teatralnom obedynenyy (hendernyyi 44roble)* [Emotional development of high school students in the children's theater association (gender aspect)] *Zhenshchyna. Obrazovanye. Demokratyia: materyaly 5-oi mezhdunarodnoi mezhdystsyplyarnoi nauchno-praktycheskoi konferentsyy 6-7 noiabria 2002 h., h. Mynsk.*
6. *Hovorun T. V., Kikinedzhi O. M.* (2004) *Henderna psykhologhyia: Navchalnyi posibnyk* [Gender psychology: Navchalny posibnik] «Akademiiia».
7. *Ylyn E.P.* (2006) *Dyfferentsyalnaia psykhofyziologhyia muzhchyny y zhenshchyny* [Differential psychophysiology of men and women] *Seryia «Mastera psykhologhyi».*
8. *Orme H.* (2003) *Emotsyonalnoe myshlenye kak ynstrument dostyzheniya uspekha* [Emotional thinking as a tool for achieving success] «KSP+».
9. *Ponomareva M.* (2002) *Hendernye osobennosti razvytyia empatyy v yunosheskom vozraste* [Gender features of development of empathy in adolescence] *Zhenshchyna. Obrazovanye. Demokratyia: materyaly 5-oi mezhdunarodnoi mezhdystsyplyarnoi nauchno-praktycheskoi konferentsyy, 6-7 noiabria 2002 h.*
10. *Sukhanova K.N.* (2001) *Hendernye 44roblem emotsyi* [Gender problems of emotions] *Psykholohyia XXI veka: tezysy mezhdunar. Nauchno-prakt. Konf. Stud. Y aspyrantov, 12-14 apreliya 2001 h.*
11. *Symonov P.V.* (1981) *Emotsyonalnyi mozgh* [Emotional brain] *Nauka.*
12. *Khoroshun M.E.* (2005) *Razvytye emotsyonalnoi kompetentnosti malchikov y devochek 4 – 5 let* [Development of emotional competence of boys and girls 4 – 5 years] *Sankt-Peterburh.*
13. *Goleman D.* (1988) *Sex roles reign powerful as ever in the emotions* / D. Goleman. – *The New York Times.*
14. *Eisenberg N.* (1989) *The developments of prosocial values* / N. Eisenberg. – *Hillsdale N.Y.*

Лелюх-Степанчук О. О. Гендерные особенности развития эмоционального интеллекта личности. Статья посвящена проблеме гендерных особенностей эмоционального интеллекта личности. Обоснованно основные теоретические подходы особенностей проявления и переживания эмоций мужчинами и женщинами. Проанализировано влияние социума на развитие и формирование феминных и маскулинных ролей. Доказано существование стереотипных представлений об особенностях переживания эмоций лицами разного пола. Статья содержит анализ исследований данного феномена.

Ключевые слова: гендер, эмоции, эмоциональный интеллект, емпатія, эмоциональные состояния личности, алекситимія.

Lelyukh-Stepanchuk O. O. Gender features of the development of the emotional intelligence of the individual. Gender features of development of emotional intelligence intelligence. The article is devoted to problems of gender characteristics of emotional intellect of the person. The

basic theoretical approaches of the manifestation and experience of emotions by men and women are substantiated. The influence of society on the development and formation of feminine and masculine roles is analyzed. The existence of stereotypical ideas about the peculiarities of experiencing emotions by the persons of different sexes is proved. The article contains an analysis of the researches of this phenomenon.

Keywords: gender, emotions, emotional intelligence, empathy, emotional states of personality, alexithymia.

Відомості про автора:

Лелюх-Степанчук О. О. – аспірант кафедри психології і педагогіки НПУ імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна.

Information about the author:

Lelyukh-Stepanchuk O. O. – postgraduate student of the Department of Psychology and Pedagogy of NP Dragomanov NPU, Kyiv, Ukraine.

Статтю подано до друку 07.05.2018.

УДК 159.9.016.2

© Д. С. Поліщук, 2018

Д. С. Поліщук (м. Київ)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК САМОСТІЙНОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Поліщук Д. С. Становлення та розвиток самостійності як психологічна проблема. В статті розглянуто витoki становлення самостійності та розкрито сутність досліджуваного феномену. Проаналізовано розуміння поняття самостійності в зарубіжній психології та розглянуто зміст понять, які допомагають розкрити проблематику самостійності, до яких належать «автономія», «незалежність», «самоефективність», «самодетермінація», «сепарація-індивідуація» тощо. Було також досліджено, який вплив здійснила зарубіжна психологія на досліджуваний феномен, простежено його розвиток в онтогенезі та встановлено, що досліджуване явище розвивається протягом всього життя людини. Було проаналізовано важливість кожного з етапів розвитку самостійності від народження до зрілої самостійності дорослої людини та встановлено необхідність зосередити увагу на розвитку самостійності в підлітковому віці, так як саме цей вік є періодом завершення дитинства та переходом до нового етапу психічного розвитку, який має на меті підготувати дитину до самостійного дорослого життя. Також було проаналізовано важливість досліджень, які здійснила радянська психологія в напрямку вивчення та розвитку поняття самостійності, центральною ідеєю якої є трактування поняття самостійності як прояву волі, якого докладає індивід при взаємодії з оточуючими людьми, проявляючи свою автономність в якості суб'єкта діяльності. Було наголошено на необхідності розвитку в учня досліджуваного феномену, так як він є справжнім джерелом та рушійною силою розвитку особистості. Також в статті було проаналізовано сучасний стан розвитку досліджуваного нами поняття та встановлено, що на сьогоднішній день спостерігається тенденція до інфантилізації молоді, яка проявляється в неспроможності передбачити наслідки власної поведінки та відповідати за свої помилки. Таким чином виникає необхідність провести дослідження з розвитку самостійності в учнів підліткового віку, в якому закладаються підвалини для переходу до дорослого життя.